

Jadwiga Czachowska, Władysław Korotaj

Prace bibliograficzne i dokumentacyjne w Instytucie Badań Literackich PAN 1948-1973

Biuletyn Polonistyczny 16/49, 153-172

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRACE BIBLIOGRAFICZNE I DOKUMENTACYJNE
W INSTYTUCIE BADAŃ LITERACKICH PAN
1948–1973

Prowadzenie oraz wydawanie prac bibliograficznych i edytorskich należało do naczelnych zadań Instytutu od chwili powstania w 1948 r. Zdawano sobie sprawę, iż właśnie Instytut przez stworzenie zespołów wykwalifikowanych pracowników, a jednocześnie prowadzenie prac według jednolitej metody, może i powinien umożliwić - postulowane od dziesiątków lat - opracowanie podstawowych bibliografii literackich, bieżących i retrospektywnych, oraz kontynuować w sposób odpowiadający wymogom współczesnej nauki wysiłki takich wybitnych badaczy, jak G.Korbut, K.Piekarski, W.Hahn, S.Vrtel-Wierczyński. Najgorętszym rzecznikiem prac tego typu był ówczesny zastępca dyrektora Instytutu K.Budzyk.

Dla realizacji rozległych planów powołano już w listopadzie 1948 r. Zakład Bibliografii, powierzając kierownictwo Pracowni Księgoznawstwa i Bibliografii Staropolskiej A.Kaweckiej-Gryczowej, a organizację prac nad bibliografią literacką bieżącą - S.Vrtel-Wierczyńskiemu. Pod jego kierownictwem została utworzona Poznańska Pracownia Bibliograficzna, która już pod koniec 1948 r. rozpoczęła pracę nad "Polską bibliografią literacką".

W tym samym czasie Instytut przejął opiekę nad retrospektywną bibliografią literackiej zawartości czasopism polskich XIX i XX w. (do r. 1939) rozpoczętą w latach okupacji przez A.Bara. Sprawa realizacji tej bibliografii, uznanej od początku dwudziestolecia międzywojennego za jedną z najpilniejszych potrzeb polskiej nauki o literaturze, nie mogła zostać urzeczywistniona ze względu na ogrom przedsięwzięcia, przekraczającego siły i możliwości pojedynczego badacza. Pomoc finan-

śowa udzielona przez IBL pozwoliła na zorganizowanie w Krakowie zespołu pracowników, który pod kierunkiem A. Bara kontynuował i rozwijał prace korzystając z bogatych zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej. Niezależnie od zespołu krakowskiego, pracę nad bibliografią literackiej zawartości czasopism prowadził zespół poznański pod kierunkiem S. Vrtel-Wierczyńskiego, skupiając uwagę na czasopismach wielkopolskich i pomorskich.

Na początku r. 1950 zainicjowano kolejne wielkie przedsięwzięcie bibliograficzne - nową edycję "Literatury polskiej" G. Korbuta, podjętą w oparciu o uchwałę Komitetu Rady Ministrów do Spraw Kultury z dnia 18 kwietnia 1950 r. Wykonanie powierzono Instytutowi Badań Literackich z poleceniem powołania specjalnego Komitetu redakcyjnego. W skład Komitetu weszli: K. Budzyk - jako redaktor naczelny, oraz redaktorzy poszczególnych tomów według podziału Korbuta: R. Pollak, T. Mikulski, I. Śliwińska, Z. Szweykowski, E. Korzeniewska (jako redaktor tomu piątego, który miał objąć pisarzy współczesnych). Sekretarzem Komitetu został S. Stupkiewicz. Do realizacji wydania powołano specjalne zespoły w Poznaniu, Wrocławiu i Warszawie.

Obok wymienionych przedsięwzięć podjęto w tym samym czasie wiele innych prac bibliograficznych o węższym zakresie, m.in. bibliografie zawartości wybranych czasopism nurtu postępowego, nad którymi prace przejął i rozwinął powstały w roku 1951 Dział Dokumentacji Literatury końca XIX i XX wieku, prowadzony przez E. Korzeniewską. W latach 1952-1953 Dział zainicjował wydawanie niektórych opracowań w dwu seriach: Materiały do Dziejów Postępowej Publicystyki i Materiały Bibliograficzne.

W okresie dwudziestopięcioletniej działalności Instytutu prace bibliograficzne i dokumentacyjne zostały poważnie rozwinięte. Szczupły zespół pracowników, którzy początkowo wykonywali tylko prace zlecane, rozrósł się w stałą kadre, łączącą kwalifikacje specjalistyczne, bibliograficzne, z przygotowaniem polonistycznym, historycznoliterackim. Jej dorobek przedstawiony w przybliżonych liczbach wynosi ok. 3 500 ark. wyd. opublikowanych, ok. 3 500 stron prac w maszynopisach i ok. 1 100 000 opisów bibliograficznych w kartotekach, które, nie przeznaczone w całości do opublikowania, służą za bogate

Źródło wszelkim badaniom naukowym, wydawniczym i publicystycznym. Składają się nań różne rodzaje prac bibliograficznych, o rozmaitym zakresie i zasięgu: bibliografie bieżące i retrospektywne, bibliografie dziedzin, zawartości czasopism, monografie bibliograficzne osobowe, monografie bio-bibliograficzne oraz prace słownikowe, kalendarze życia i twórczości pisarzy, kroniki życia literackiego. Przedstawiają się one następująco:

I. PRACE O UJĘCIU CAŁOŚCIOWYM

1. "Polska bibliografia literacka"

Od r. 1954, kiedy ukazał się pierwszy tom bibliografii, do chwili obecnej opublikowanych zostało 19 roczników za lata 1944/1945 - 1952/1953, 1956-1969, każdy w objętości 80-100 ark. wyd. (W druku znajdują się roczniki za lata 1970 i 1971, w przygotowaniu roczniki 1972 i 1954/1955.) Kierownikiem całości był przez 15 lat S.Vrtel-Wierczyński. Po jego śmierci w r. 1963 prace kontynuuje zespół Pracowni Bibliografii Bieżącej pod kierunkiem J.Formanowicz, w dawnym składzie: J. Formanowicz, B.Karelusówna, T.Kwiekowa, M.K.Maciejewska, E.Mendelska, K.Marek-Schöneichowa, K.Szymanowski, K.Tokarżówna, T.Tyszkiewiczówna, K.Witkowska, E.Ziomkova. Poszczególne roczniki (od 1959) redagują kolejno członkowie zespołu. Redaktorem naukowym dzieła była B.Rafałowska (do 1956), następnie W.Suchodolski; po jego śmierci, w r. 1966, powierzono tę funkcję J.Czachowskiej.

Zgodnie z przyjętą koncepcją "Polska bibliografia literacka" przynosi bardzo szeroko ujętą dokumentację ruchu literackiego i naukoliterackiego. Obejmuje teksty literackie i paraliterackie, zarówno autorów polskich, jak przekłady z literatury obcych; rejestruje w całości dorobek naukowy w zakresie literaturoznawstwa, materiały dotyczące życia literackiego; zawiera pełną bibliografię teatralną. Uwzględnia pozycje opublikowane osobno w postaci druków zwartych oraz zamieszczone w prasie periodycznej, także codziennej, w dziełach biurowych, a nawet w programach teatralnych. Liczba czasopism

polskich wyzyskanych przy opracowaniu poszczególnych roczników waha się od 400 do 500, a czasopism zagranicznych - od kilkunastu w latach początkowych do ok. 50 w ostatnim okresie.

Liczba kart wypisanych przy opracowaniu jednego rocznika wynosi ok. 40 000; w druku daje to ok. 7 000 pozycji jednostkowych i zbiorowych.

Określony cel publikacji i wynikające z niego dążenie do objęcia całego zakresu tematycznego i zasięgu wydawniczego zdecydowały o pewnej odmienności "Polskiej bibliografii literackiej" od bibliografii bieżących w innych dziedzinach nauki. Wymaga ona dużego nakładu pracy i dłuższego okresu produkcji, co utrudnia jej pełnienie funkcji szybkiego, aktualnego informatora, wskazującego na najważniejsze bieżące pozycje z zakresu literaturoznawstwa. Z drugiej jednak strony, takie ujęcie wzmacnia jej walory, tworząc z tej bibliografii dzieło o trwalszej wartości, odpowiadające swoistym potrzebom nauki historycznej, jaką jest nauka o literaturze; dzieło fundamentalne, które uwalnia nas od obaw, że za lat kilkadziesiąt - ze względu na nową problematykę wysuniętą przez przyszłe badania - będziemy musieli rozpocząć na nowo prace nad retrospektywną bibliografią literackiej zawartości czasopism.

Stała dążność zespołu do ulepszenia pracy, wyzyskiwanie własnych doświadczeń i uwag odbiorców sprawiły, iż pomiędzy serią pierwszą a rocznikami od 1956 - przy zasadniczo nie zmienionej koncepcji i metodzie pracy - istnieją spore różnice: zawężono zakres tematyczny, rezygnując z materiałów z dziedzin pokrewnych, jak bibliotekarstwo czy księgoznawstwo, które mają własne bibliografie; wyraźnie poszerzono zasięg wydawniczy, jeżeli chodzi o uwzględnianie poloników zagranicznych; od rocznika 1966 (wyd. 1969) objęto rejestracją również dokumenty audiowizualne: płyty z nagraniami utworów literackich, nagrania radiowe i telewizyjne (na taśmach magnetofonowych lub taśmach telerecordingu zachowanych w Archiwum Polskiego Radia i Telewizji w Warszawie), utwory literackie przeznaczone specjalnie lub adaptowane do realizacji radiowej i telewizyjnej oraz polskie filmy fabularne przeznaczone na duży ekran lub do telewizji; od rocznika 1967 notowane są też druki brajlowskie. Równocześnie zastrzono kryteria selekcji w zakresie doboru źródeł i materia-

łów. W wielu przypadkach hasło autorskie wprowadzane jest dopiero dla pisarza legitymującego się pozycją książkową, zakłada się jednak, że jeżeli pisarz ten będzie nadal rozwijał działalność literacką - w kolejnym roczniku zamieszczona zostanie notatka o jego twórczości z lat poprzednich. Wyselekcjonowane materiały przechowywane są w kartotekach Pracowni i udostępniane zainteresowanym.

W oparciu o materiały "Polskiej bibliografii literackiej" opracowywana jest od r. 1962, z okazji międzynarodowych kongresów slawistów, "Bibliografia nauki o literaturze polskiej i innych literaturach słowiańskich w Polsce", za okresy pięcioletnie¹.

2. "Nowy Korbut"

Nowa edycja "Literatury polskiej" G.Korbuta polegać miała początkowo jedynie na uzupełnieniu "bloku Korbutowego" materiałem za lata 1928-1950 i listą autorów opracowanych oraz na zmianie układu na alfabetyczny (w każdej części). Po dwu latach pracy przekonano się jednak, że sam "blok Korbutowy" wymaga gruntownego przepracowania i dopełnienia również za lata wcześniejsze. Prowadzone od r. 1953 prace w tym kierunku zasadniczo zmieniły charakter i funkcję dzieła, przeobrażając je z "książki podręcznej informacyjnej dla studiujących naukowo dzieje rozwoju piśmiennictwa polskiego" w "bibliografię literatury polskiej".

Wydawnictwo zostało zaplanowane na 19 tomów. Poprzedziły je dwie publikacje oparte na materiałach gromadzonych do "Nowego Korbuta": "Bibliografia literatury polskiej okresu Odrodzenia. Materiały", pod red. K.Budzyka, R.Pollaka i S.Stupkiewicza (1954) oraz "Adam Mickiewicz. Zarys bibliograficzny", opracowany przez I.Śliwińską, W.Roszkowską-Sykałową i S.Stupkiewicza (1957).

Bibliografia literatury polskiej "Nowy Korbut" zaczęła ukazywać się w r. 1963. Do r. 1973 wydano 14 tomów².

"Nowy Korbut" przejął z pierwowzoru podstawowy zasób haseł oraz zasadę trójczłonowego układu materiałów w hasłach osobowych (życiorys faktograficzny, bibliografia podmiotowa, biblio-

grafia przedmiotowa). Znacznie poszerzył natomiast informacje biograficzne oraz zakres uwzględnianych w bibliografii materiałów historycznoliterackich i poddał je krytycznemu opracowaniu odpowiadającemu aktualnej świadomości. Zwrócono większą uwagę, zwłaszcza w tomach dotyczących okresów wcześniejszych, na zagadnienia z zakresu ogólnej kultury polskiej i europejskiej, a także teatru, nauki, szkolnictwa, drukarstwa. W opracowaniu haseł ogólnych (w formie zestawień bibliograficznych) i rzeczowych (w formie artykułu informacyjnego i bibliografii opracowań) dążono do całościowego przedstawienia problemów, uwzględniając w dużym stopniu prace zagraniczne. Równie wyraźne zmiany nastąpiły w zestawie haseł osobowych: znacznie uzupełniono listę autorów przez wprowadzenie pisarzy nowo odkrytych, nie znanych Korbutowi lub z różnych przyczyn pomijanych w przeszłości. Równocześnie zdecydowano pominąć - jeżeli chodzi o literaturę po r. 1863 - autorów nie związanych z twórczością literacką ani z nauką o literaturze.

W latach 1963-1966 opublikowana została ostatnia część "Bibliografii literatury polskiej" (nie objęta ogólną numeracją) - "Słownik współczesnych pisarzy polskich", opracowany przez zespół w składzie: Z. Biłek, M. Brykalska, J. Czachowska, H. Filipkowska, J. Kądziela, F. Lichodziejewska, R. Loth, J. Stradecki, B. Winklowska, pod redakcją E. Korzeniewskiej. "Słownik" objął nie uwzględnioną przez Korbuta literaturę pierwszej połowy XX w. W zrubie głównym zamieszczono hasła bio-bibliograficzne 826 pisarzy, krytyków, historyków i teoretyków literatury, którzy rozwinęli twórczość w okresie 1918-1950. W części wstępnej podano m.in. 14 haseł rzeczowych, zawierających informacje o ważniejszych instytucjach i grupach literackich, zaś w tomie 4 - obok uzupełnień i indeksów - został opracowany słownik pseudonimów, zawierający ok. 5 000 rozwiązań.

Jest rzeczą oczywistą, iż "Słownik" nie mógł być wydawnictwem zamkniętym, tak ze względu na dobór haseł osobowych i brak nowych generacji wybitnych pisarzy współczesnych, jak ze względu na konieczność stałego uzupełniania informacji biograficznych i bibliograficznych. Toteż w r. 1966 utworzona została w IBL Pracownia Słownika Współczesnych Pisarzy Polskich (od r. 1972 - Pracownia Dokumentacji Literatury Współczesnej),

pod kierunkiem J.Czachowskiej, która podjęła prace nad przygotowaniem nowej serii "Słownika", obejmującej pisarzy debiutujących w latach 1950-1965. W r. 1973 zespół autorski w składzie: M.Brykalska, J.Czachowska, F.Lichodziejewska, R.Loż i B.Winklowska, ukończył opracowywanie tomu 1 (A - N) i rozpoczął pracę nad tomem drugim. Równocześnie od r. 1970 gromadzone są materiały uzupełniające serię pierwszą o okres po r. 1957.

3. Bibliografia literackiej zawartości czasopism XIX i XX wieku (do roku 1939)

Materiały zgromadzone przez zespół krakowski pracujący pod kierunkiem A.Bara zostały, po wyczerpaniu zasobu czasopism Biblioteki Jagiellońskiej i innych bibliotek krakowskich, przewiezione do Warszawy, gdzie kontynuowano pracę w Pracowni Edytorstwa i Dokumentacji Literatury XIX w. pod kierunkiem W.Suchodolskiego, a następnie - E.Jankowskiego. Powstała stąd bibliografia, opracowana w formie kartoteki, liczącej ok. 900 000 opisów, nie przewidziana do całościowej publikacji, obejmuje materiały z ponad 2 000 czasopism polskich, a także dzieł zbiorowych, almanachów i ksiąg pamiątkowych. Uwzględniono w niej prace literackie i pozaliterackie pisarzy, a także twórczość publicystów i krytyków, starając się rozszyfrowywać pseudonimy i ustalać autorstwo pozycji anonimowych; rejestrowano dorobek naukowy historyków literatury i badaczy, przedstawicieli innych dyscyplin humanistycznych (neofilologii, filozofii, i estetyki, językoznawstwa), a jednocześnie wszelkie opracowania o ich życiu i twórczości - od obszernych artykułów po notatki recenzyjne, drobne polemiki itd. Większość opisów bibliograficznych (ok. 750 000) tworzy kartotekę autorów polskich XIX i XX w., liczącą ponad 7 000 haseł autorskich. Uzupełniają ją informacje o dziełach zwartych, przekładach na języki obce oraz o ikonografii (fotografiach, podobiznach, ilustracjach do utworów).

Pozostałe opisy, w etapie początkowym gromadzone niesystematycznie, dotyczą autorów XVI-XVIII w., literatury obcej w Polsce (ok. 50 000 opisów) oraz haseł rzeczowych, takich jak

prądy i kierunki literackie, grupy literackie, życie literackie i jego przejawy, instytucje i towarzystwa naukowe, czasopiśmiennictwo, problemy teorii literatury i edytorstwa.

Zebrane materiały pod względem dokładności opracowania poszczególnych źródeł, jakości opisów bibliograficznych nie są, niestety, jednolite. Wpłynęły na to różne czynniki w okresie przeszło ćwierćwiecza pracy. Niemniej, udostępniane już od 15 lat zainteresowanym, stanowią bogate źródło prac naukowych i wydawniczych.

4. "Słownik pseudonimów pisarzy polskich"

Prace nad "Słownikiem" rozpoczęte zostały w r. 1968. Redakcję naczelną objął E.Jankowski; redaktorami materiałów z poszczególnych okresów literackich zostali: T.Witószak (okres staropolski), E.Aleksandrowska (Oświecenie), C.Gajkowska (Romantyzm), J.J.Lipski (Pozytywizm, Młoda Polska), J. Czachowska (Współczesność, po r. 1918). Oprócz wymienionych do zespołu autorskiego weszli: J.Kaczyńska, W.Roszkowska-Sykałowa, D.Świerczyńska oraz osoby zatrudnione na pracach zleconych. Prace zespołowe, polegające w pierwszym okresie na ekscerpcji podstawowych bibliografii: "Retrospektywnej bibliografii zawartości literackiej czasopism polskich XIX i XX w. (do 1939)", "Polskiej bibliografii literackiej", "Bibliografii polskiej" Estreicherów i in. pozwoliły zgromadzić w ciągu pięciolecia ok. 150 000 opisów pseudonimów rozwiązanych i nie rozwiązanych.

"Słownik", nagląco potrzebny pracownikom naukowym, publicystom i bibliotekarzom, gdyż opracowany przed ok. 35 laty przez A.Bara i doprowadzony do r. 1935 "Słownik pseudonimów" nie odpowiada już obecnemu stanowi badań historycznoliterackich ani też wymogom współczesnej pseudonimografii, uwzględni pseudonimy pisarzy polskich, działających w kraju i za granicą, od początków literatury po r. 1970. Opierając się na gotowych pracach bibliograficznych, biograficznych, encyklopediach, antologiach, pamiętnikach, a w ograniczonych wypadkach również na materiałach rękopiśmiennie-archiwalnych, ma zebrać rozwiązane pseudonimy, pod którymi ogłaszane były tak druki zwarte, jak

utwory w wydawnictwach ciągłych. Zgodnie z postulatami współczesnej pseudonimologii, podawać będzie dokumentację w miarę możliwości pełną: w części obejmującej wykaz pseudonimów rozwiązanych - miejsce występowania i postawę rozszyfrowania; w części zawierającej wykaz autorów - datę i miejsce urodzenia i śmierci, legitymację literacką, i alfabetyczne wyliczenie pseudonimów rozwiązanych. Ukończenie prac nad "Słownikiem" przewidziane jest na r. 1977.

II. PRACE DOTYCZĄCE POSZCZEGÓLNYCH OKRESÓW

1. Średniowiecze

W r. 1959 Instytut Badań Literackich włączył się do planu prac naukowych związanych z obchodami Tysiąclecia Państwa Polskiego. M.R.Mayenowa wysunęła wówczas projekt podjęcia rejestracji średniowiecznych rękopisów o treści literackiej, znajdujących się w bibliotekach i archiwach krajowych. Realizacja tego zamierzenia pozwoliłaby nadać badaniom nad polską twórczością literacką w języku łacińskim taką samą rangę, co badaniom nad wczesnym piśmiennictwem w języku polskim, oraz zorientować się, w jakim stopniu w Polsce średniowiecznej znana była literatura antyczna i ogólnoeuropejska. Jednocześnie wysunięto propozycję podjęcia edycji ważniejszych zabytków średniowiecznej literatury polskiej. Komitet Przygotowawczy Obchodu Tysiąclecia Państwa Polskiego zatwierdził powyższe wnioski i przyznał odpowiednie subwencje. W skład powołanej podkomisji Historii Literatury weszli: K.Wyka (przewodniczący), J. Krzyżanowski, M.R.Mayenowa, S.Wrtel-Wierczyński, J.Woronzak.

W wyniku rejestracji materiałów powstała kartoteka literariów średniowiecznych, obejmująca wszystkie rękopisy literackie do połowy XVI w. Wykonano ją w Pracowni Literatury Średniowiecznej pod kierunkiem J.Woronzaka. Do prac rejestracyjnych przystąpiono w r. 1960. Opracowano 2 411 manuskryptów, zawierających 12 050 opisów. Prawie kompletnie uchwyciono przede wszystkim zbiory nie opracowane katalogowo. Powstały trzy

kartoteki o układzie incipitowym, autorskim i tematycznym oraz indeksy. Prócz kartoteki założono fototekę, zawierającą mikrofilmy i powiększenia wybranych stronie mikrofilmów.

Następnym etapem realizacji wysuniętych postulatów było podjęcie edycji polskich średniowiecznych zabytków literackich. W ten sposób została zapoczątkowana dawno projektowana seria "A" Biblioteki Pisarzy Polskich, która ma objąć wszystkie najdawniejsze rękopiśmienne przekazy piśmiennictwa polskiego. Teksty mają ukazywać się w trzech wersjach: fototypicznej, transliterowanej i transkrybowanej, z możliwie wszechstronnym i bogatym aparatem krytycznym. Dotychczas wydano z tej serii trzy pozycje pod naczelną redakcją M.R.Mayenowej: "Bogurodzica" (1962), "Polskie wierszowane legendy średniowieczne" (1962), "Rozmyślenia dominikańskie", t.I (1965).

2. Okres staropolski

Omówienie prac dokumentacyjnych dotyczących tego okresu (Odrodzenie, barok) trzeba rozpocząć od prezentacji kartoteki rękopiśmiennych literariów staropolskich okresu 1550-1750, przygotowywanej w Pracowni Literatury Staropolskiej.

Rejestrację tych materiałów kierowała w latach 1963-1971 I.Fabiani-Madeyska, następnie M.Zachara. Kartoteka ma zewidencjować wszystkie rękopiśmienne zabytki literackie i paraliterackie znajdujące się w bibliotekach i archiwach polskich.

Na podstawie zgromadzonego materiału powstały dwa ciągi kartotekowe - "kart rękopisu" i "kart utworu". Opracowano już ponad 10 000 utworów. Indeksy pomocnicze do zebranego materiału znajdują się w stadium przygotowywania. W najbliższym czasie ukaże się "Inwentarz zawartości opisów literackich (zbiory warszawskie)" w opracowaniu W.Podgórskiego i M.Zachary.

W Pracowni Dokumentacji i Bibliografii Staropolskiej (w latach 1948-1968 pod kierunkiem A.Kaweckiej-Gryczowej, potem W.Korotaja) prowadzone są prace bibliograficzne i księgoznawcze. Dla okresu staropolskiego stanowią one nierozzerwalną całość. W wyniku gromadzenia materiałów powstało wiele kartotek. Grupa pierwsza - to kartoteki bibliograficzne.

W zakresie ogólnej bibliografii retrospektywnej Pracownia rozporządza kartoteką piśmiennictwa staropolskiego w układzie rzeczowym, sporządzoną na podstawie "Bibliografii polskiej" Estreichera. Ten nowy sposób podziału naszego dorobku piśmienniczego miał zobrazować rozwój poszczególnych dziedzin piśmiennictwa staropolskiego - od pierwszej książki drukowanej ze schyłku XV w. do końca w. XVIII. Projekt został poddany ocenie W. Borowego, J. Krzyżanowskiego, R. Pollaka, K. Budzyka. Kryteria podziału narzucił w pewnym sensie sam materiał. Podzielono więc piśmiennictwo według dziedzin (np. filozofia, prawo, historia, literatura itd.) oraz wyróżniono panegiryki i druki prawno państwowe. W ten sposób wyodrębnionych zostało 14 zasadniczych grup, z których każda została rozbita na mniejsze zespoły piśmiennicze.

Poszczególne grupy kartoteki nie mogą zastąpić bibliografii specjalnych, lecz stanowią punkt wyjścia do dalszych poszukiwań oraz umożliwiają szybką realizację rozmaitych kwerend. Kartoteka zawiera ok. 90 000 kart.

Pracownia prowadzi ponadto kartoteki do bibliografii specjalnych, jak: kartoteka bibliografii osobowej Andrzeja Frycza Modrzewskiego, uzupełniana na bieżąco (kart ok. 4 500), kartoteka bibliografii podmiotowej Mikołaja Reja oraz kartoteka bibliografii dramatu staropolskiego od początków do powstania Sceny Narodowej (1765), obejmująca pozycje dramatyczne pełnotekstowe, programy teatralne tego okresu, dialogi paradramatyczne, intermedia, wiadomości o sztukach wystawianych (ok. 8 000 opisów).

Kartoteki te stanowią źródło umożliwiające przygotowanie publikacji bibliograficznych. Listę ich otwiera bibliografia osobowa pt. "Andrzej Frycz Modrzewski"³.

Kolejną publikacją był pierwszy tom bibliografii pt. "Drama: staropolski od początków do powstania Sceny Narodowej", zawierający "Teksty dramatyczne drukiem wydane do r. 1765"⁴. Następne dwa tomy - drugi: "Programy teatru staropolskiego", trzeci: "Intermedia, wiadomości, indeksy zbiorcze, uzupełnienia" - znajdują się w przygotowaniu. Osobno ma się ukazać bibliografia rękopiśmiennych utworów dramatycznych. W r. 1970 ukazała się drukiem "Bibliografia dzieł Mikołaja Reja. Okres staropolski.", opracowana przez I. Rostkowską.

Osobną grupę w Pracowni Dokumentacji i Bibliografii Staropolskiej stanowią prace nad dziejami dawnej książki. Zebrane materiały zgromadzono w następujących kartotekach księgoznawczych: 1) indeks drukarzy polskich od XV do końca XVIII w., sporządzony na podstawie kartoteki piśmiennictwa staropolskiego w układzie rzeczowym. W miarę opracowywania jest stale uzupełniany. Liczy ok. 60 000 kart i posiada pomocniczy indeks poloników drukowanych za granicą; 2) obok indeksu drukarzy powstały kartoteki pomocnicze: dedykacji, rytowników i dzieł ilustrowanych, kartoteka opracowań do dziejów dawnej książki (prócz czytelnictwa i bibliotek).

Kolejnym tematem podjętym przez Pracownię Dokumentacji i Bibliografii Staropolskiej są dzieje recepcji dawnej książki (czytelnictwo i biblioteki). Dotychczasowe prace mają charakter wstępny. Zgromadzone materiały pozwoliły założyć kartotekę do dziejów czytelnictwa i bibliotek okresu staropolskiego, składającą się z dwóch ciągów: 1) rejestru księgozbiorów osób i instytucji od XVI do końca XVIII w., 2) wykazu literatury przedmiotu. Kartoteka liczy ponad 6 000 zapisów.

Rezultatem badań nad dziejami drukarstwa jest wydawnictwo "Drukarze dawnej Polski od XV do końca XVIII wieku". Dotychczas ukazały się tomy: czwarty - Pomorze, piąty - Wielkie Księstwo Litewskie, szósty - Małopolska - Ziemie Ruskie⁵. W przygotowaniu znajdują się: tom trzeci - Wielkopolska i Mazowsze, drugi - Śląsk, pierwszy - Małopolska. Jest to opracowanie typu encyklopedyczno-słownikowego. Olbrzymi materiał został podzielony według kryterium geograficzno-politycznego, odpowiadającego podziałowi dawnej Rzeczypospolitej.

Z inicjatywy A.Kaweckiej-Gryczowej Instytut Badań Literackich i Biblioteka Narodowa podjęły realizację serii wydawniczej "Polonia Typographica saeculi sedecimi", prezentującej zbiór podobizn zasobu drukarskiego tłoczni polskich XVI stulecia. Do 1939 r. ukazały się dwa zeszyty, a w latach 1959-1972 - siedem.

Drugą serią wydawniczą podjętą przez Instytut Badań Literackich i Bibliotekę Narodową stała się Książka w Dawnej Kulturze Polskiej pod redakcją K.Budzyka i A.Kaweckiej-Gryczowej. Seria gromadzi prace z zakresu dziejów oraz metodyki badań

dawnej książki. Nie ogranicza się jednak do prac historycznych, lecz obejmuje także prace źródłowe, bibliograficzne i teoretyczne. Nie wprowadza wyraźnej cesury czasowej i nie zamyka się w granicach okresu staropolskiego. Od r. 1948 ukazało się 16 pozycji.

3. Wiek XIX

Obok omówionej uprzednio Bibliografii literackiej zawartości czasopism XIX i XX w., z przedsięwzięć bardziej szczegółowych na plan pierwszy wysuwa się "Kronika życia i twórczości Mickiewicza", przygotowywana w Instytucie pod naukową redakcją S.Pigonia jako kontynuacja opublikowanej w r.1957 książki M.Dernałowicz, K.Kostenicz i Z.Makowieckiej "Kronika życia i twórczości Mickiewicza 1798-1824". W latach następnych ukazały się trzy dalsze tomy: M.Dernałowicz "Od »Dziadów« części trzeciej do »Pana Tadeusza« " (1966), Z.Makowieckiej "Mickiewicz w Collège de France" (1968), K.Kostenicz "Legion włoski i »Trybuna Ludów« " (1969, właściwie 1970). Zaawansowane są prace nad dalszymi pięciu tomami. "Kronika" gromadzi w układzie chronologicznym fakty dotyczące życia i twórczości poety (z danymi o autografach, pierwodrukach współczesnych, przedrukach współczesnych, przekładach i recepcji utworów), fakty, które zaszły w najbliższym otoczeniu Mickiewicza, a nawet współczesne pocie wydarzenia polityczne, społeczne i kulturalne, jeżeli znalazły echo w jego działalności, pismach lub wypowiedziach. Ponadto J.Odrowąż-Pieniążek opracował "Listy do Adama Mickiewicza w Muzeum A.Mickiewicza w Paryżu" (1968), rejestr podający szczegółowe opisy listów przechowywanych w zbiorach Biblioteki Polskiej w Paryżu, uzupełniony bibliografią wydawnictw, w których listy te były drukowane w całości lub we fragmentach.

Z prac bibliograficznych dotyczących innych pisarzy okresu romantyzmu, w 1967 r. ukończone zostały dwa opracowania: "Monografia bibliograficzna Bohdana Zaleskiego", przygotowana przez C.Gajkowską, poprzedzona szkicem o historii wydań tomików poezji Zaleskiego, oraz praca H.Gacowej " »Maria« i Antoni Malczewski. Kompendium źródłowe", z przedmową J. Maciejewskiego,

łącząca bibliografię wydań "Marii" i bibliografię przedmiotową z omówieniem życia poety i recepcji jego utworów (praca w druku).

Z pisarzy pozytywizmu, w centrum uwagi znajdował się Bolesław Prus. Pod kierunkiem Z. Szwejkowskiego przygotowany został kalendarz życia i twórczości pt. "Bolesław Prus 1847-1912" (1969), w opracowaniu K. Tokarz (za lata 1847-1883) i S. Fity (za okres 1883-1912), oraz bibliografia podmiotowa i przedmiotowa Prusa do 1890 r., opracowana przez T. Tyszkiewicz (1964).

Jeżeli chodzi o pisarzy okresu Młodej Polski, w latach 1967-1968 wydana została w opracowaniu M. Stokowej monografia bibliograficzna Stanisława Wyspiańskiego (jako tomy 15 i 16 "Dzieł zebranych" pisarza), a następnie, w 1971, pierwszy tom "Kalendarza życia i twórczości Stanisława Wyspiańskiego", obejmujący okres 1869-1890. W r. 1970 została ukończona przez R. Lotha praca nad "Kroniką życia i twórczości Jana Kasprowicza", 1860-1901; prace nad częścią drugą "Kroniki" zostały podjęte w 1973 r. Nad monografią bibliograficzną Stefana Żeromskiego pracuje J. Kądziela.

Z prac poświęconych czasopismom przygotowana została przez W. Roszkowską-Sykałową bibliografia zawartości (poprzedzona wstępem) pisma "Athenaeum" (1841-1851), którego wydawcą i redaktorem był J. I. Kraszewski.

4. Wiek XX

Z prac, które miały dać materiał do badań nad literaturą XX w., przedsięwzięciem najwcześniejszym była seria bibliografii zawartości wybranych czasopism literacko-społecznych końca XIX i XX w. Rozpoczęto je od czasopism nurtu postępowego, mało znanych, a ważnych ze względu na linię ideową: w latach 1950-1951, pod kierunkiem J. Czachowskiej, zostały opracowane w kartotece bibliografie zawartości 15 czasopism - od "Tygodnika Powszechnego" (1890-1891) do "Nowych Widnokręgów" (Lwów-Kujbyszew-Moskwa 1940-1945). Prace te zostały następnie rozwinięte przez Pracownię Dokumentacji Literatury od 1890 roku. Opracowania ważniejszych czasopism zaczęto publikować od 1952

roku w serii Materiały do dziejów Postępowej Publicystyki pod redakcją E.Korzeniewskiej. Każda pozycja zawierała wstęp informujący o dziejach pisma, antologię wybranych artykułów i utworów oraz bibliografię selekcyjną, opracowaną na podstawie pełnej bibliografii zawartości. Ogółem ukazały się cztery tomy: "»Sygnały«, 1933-1939" (oprac. J.Czachowska, 1952), "»Oblicze Dnia«, 1936" (oprac. J.Kądziela i M.Puchalska, 1953), "»Poprostu - Karta«, 1935-1936" (oprac. B.Winklowska, J.Stradecki, 1953), "»Przegląd Społeczny«, 1886-1887" (oprac. K. Dunin-Łasowicz, J.Czachowska, 1955).

Równocześnie zwiększono liczbę opracowywanych czasopism i rozpoczęto przygotowywanie bibliografii zawartości pism, które odegrały wybitną rolę w życiu literackim i kulturalnym⁶. W kartotekach Pracowni Dokumentacji Literatury Współczesnej pozostały bibliografie zawartości ponad dwudziestu innych czasopism.

W 1955 r. zainicjowana została w Pracowni Dokumentacji Literatury XX wieku praca nad monografiami bibliograficznymi wybitnych pisarzy końca XIX i XX wieku. Jako pierwsza ukazała się praca J.Stradeckiego "Julian Tuwim. Twórczość. Bibliografia" (1959), a w latach następnych: J.Czachowskiej "Gabriela Zapolska. Monografia bio-bibliograficzna" (1966), B. Winklowskiej "Tadeusz Żeleński (Boy). Twórczość i życie" (1966), F. Lichodziejewskiej "Władysław Broniewski" (1973).

Niejednolitość materiału, różnice w typach twórczości wymienionych pisarzy zdecydowały o różnym rozwiązywaniu szczegółowych problemów metodycznych przez autorów; prace o Zapolskiej i Boyu przekształciły się w monografie bio-bibliograficzne. Wspólna pozostała zasada dążenia do kompletności, do możliwie wszechstronnego ukazania twórczości pisarzy i wprowadzenia bogatych informacji o powstaniu, dziejach wydawniczych i recepcji utworów.

Kolejnym przedsięwzięciem Pracowni Dokumentacji Literatury od 1890 r. była przygotowana w latach 1963-1966 "Kronika życia literackiego Polski Ludowej 1944-1963", pod redakcją E.Korzeniewskiej. Poszczególne roczniki opracowali: 1944-1945 - J.Czachowska, 1946 - A.Makowiecki, 1947-1948 - J. Kądziela, 1949-1950 - M.Brykalska, 1951 - M.Wosiek, 1952-1953 - H.Filip-

kowska, 1954 - A.Makowiecki, 1955-1956 - F. Lichodziejewska, 1957-1958 - R.Loż, 1959-1960 - B.Winklowska, 1961 - M.Brykałska i H.Filipkowska, 1962-1963 - J.Stradecki. "Kronika" pomysłana została nie tylko jako informator o życiu literackim Polski w dwudziestoleciu powojennym, ale równocześnie jako zgromadzenie dokumentacji pozwalającej na stworzenie syntezy historycznoliterackiej tego okresu. Generalną intencją zespołu było dążenie do ukazania życia literackiego jako jednego z procesów życia społecznego. Tak więc wprowadzono do "Kroniki" najważniejsze wydarzenia polityczne - jeśli wpływały bezpośrednio na losy literatury i jej twórców, oraz wydarzenia kulturalne - jeśli wiązały się z życiem literackim. Przede wszystkim jednak starano się wydobyć i wyczerpująco omówić informacje o wybitniejszych utworach literackich, polemiki i dyskusje dotyczące literatury.

Doceniając znaczenie pracy dla badań nad współczesnością, podjęto w r. 1968 decyzję opracowania dalszych roczników "Kroniki" za lata 1964-1968. Pod kierunkiem J.Stradeckiego poszczególne roczniki przygotowali (na pracach zleconych): 1964 - Z.Jarosiński, 1965 - J.Żurek, 1966 - A.Makowiecki, 1967 - E.Żyśko, 1968 - A.Pruszyńska.

Całość, opracowana w maszynopisie, w objętości ok. 3 500 stron wraz z indeksem osobowym (dotyczącym lat 1944-1963), udostępniana jest zainteresowanym.

W 1970 r. podjęte zostały w Pracowni Dokumentacji Literatury Współczesnej prace zespołowe nad "Bibliografią i dokumentacją literatury polskiej i życia literackiego okresu II wojny światowej". Zespół prowadzący prace (wykonywane w dużym stopniu na zlecenie) tworzą: J.Czachowska, F.Lichodziejewska, M.K.Maciejewska i T.Tyszkiewicz. Zasięg chronologiczny wyznaczają bibliografii daty historyczne: 1 IX 1939 - 8 V 1945. Zasięg terytorialny nie jest ograniczony: obejmuje tak okupowany kraj, jak i wszystkie skupiska Polaków w różnych stronach Europy, a nawet poza nią, gdzie na szlaku uchodźczym i żołnierskim toczyło się polskie życie literackie. Rejestracja obejmuje tak druki zwarte (książki), jak i literacką zawartość ponad 200 wybranych czasopism (w tym ok. 75 konspiracyjnych). Równocześnie gromadzone są materiały faktograficzne dotyczące

życia literackiego tego okresu. Kartoteki liczą obecnie ok. 10 000 pozycji.

Do dorobku prac dokumentacyjnych w okresie 25-letniej działalności Instytutu należą wreszcie dwa opracowania: zestawiona przez C.Gajkowską bibliografia pt. "Czasopiśmiennictwo literackie i kulturalno-społeczne w opracowaniach powojennych (1944-1971)" oraz przygotowany przez J. Czachowską i R.Lotha "Przewodnik polonisty", który ma pełnić rolę informatora o podstawowych źródłach bibliograficznych i faktograficznych niezbędnych w pracy osób studiujących literaturoznawstwo i młodszych pracowników naukowych. Część I zawiera adnotowaną bibliografię (w układzie systematycznym) encyklopedii, słowników, bibliografii, kalendariorów, repertuarów, tak z zakresu literatury, jak nauki o literaturze i dziedzin pokrewnych; część II - opisy bibliotek i muzeów literackich, z informacją o materiałach interesujących polonistę. "Przewodnik", przeznaczony do serii "Vademecum polonisty", ukaże się w 1974 r.

P r z y p i s y

¹ Kolejne publikacje przygotowali: za lata 1958-1962 - zespół Pracowni Bibliografii Bieżącej w Poznaniu (druk: "Biuletyn Polonistyczny", z.18¹); za lata 1963-1967 - B. Karelus i E.Mendelska (druk tamże, z.31¹); za lata 1968-1972 - B.Karelus (druk w tomie "Bibliografia polskich prac z zakresu slawistyki za lata 1968-1972, 1973).

² T.1-3 - "Piśmiennictwo staropolskie", opracowane pod kierunkiem R.Pollaka przez zespół w składzie: T.Witczak, D.Mañewska oraz J.Cybertowicz, A.Sajkowski, I.Teresińska, W.Wendland-Pierzohlewiczowa (1963-1965); t.4-6 - "Oświecenie", opracowane przez E.Aleksandrowską z zespołem (1966-1972, redaktorem do r. 1958 był T.Mikulski); t.7-9 - "Romantyzm" w opracowaniu zespołu pod kierunkiem I.Śliwińskiej i S.Stupkiewiczza; obok wymienionych należały do niego H.Gacowa, A.Gawinowa, W.Roszkowska-Sykałowa (1968-1972); t.12 - "Józef Ignacy Kraszewski. Zarys bibliograficzny", w opracowaniu S.Stupkiewiczza, I.Śliwińskiej, W.Roszkowskiej-Sykałowej (1966); t.13-16 - "Literatura Pozytywizmu i Młodej Polski", opracowana pod kierunkiem Z.Szweykowskiego i J.Maciejewskiego przez zespół w składzie: W.Albrecht, Z.Muszyńska-Trojanowicz, E.Pieścikowski, A.Polakowska, J.Purzycka, I.Teresińska, A.Wanat (1970, 1973. Tom 15, do litery S, został w r. 1973 złożony do druku); prace nad pozostałymi tomami: ostatnim woluminem "Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski" oraz nad tomami monograficznymi poświęconymi: Słowackiemu (t.11), Prusowi, Orzeszkowej i Sienkiewiczowi (t.17), Kasprowiczowi, Wyspiańskiemu i Żeromskiemu (t.18), są poważnie zaawansowane.

³ (1962). Bibliografię przygotowali: Wstęp i cz.I - A.Kawecka-Gryczowa, cz.II i III - I.Rostkowska przy współudziale T.Bieńkowskiego i A.Słapczyńskiej.

⁴ (1965). Red. naukowa - A.Kawecka-Gryczowa, konsultacja naukowa - J.Lewański. Opracował pod kierunkiem W.Korotaja zespół: H.Bielak, T.Bieńkowski, W.Korotaj, J.Szwedowska, M.Szymańska.

⁵ (1962). Tom 4 opracowały A.Kawecka-Gryczowa oraz K.Korotajowa. Tomy 5 i 6 (1959-1960) opracowali A.Kawecka-Gryczowa oraz K.Korotajowa i W.Krajewski.

⁶ Z opracowanych czasopism tego typu ukazały się w serii Materiały Bibliograficzne, redagowanej przez E.Korzeniewską, tomy 1-7: "»Krytyka«, 1899-1914" (oprac.W.Suchodolski, 1953), "»Wiedza« - »Nowe Życie« - »Światło« - »Kuznia«, 1906-1914" (oprac. J.Czachowska, A.Czachowski, 1956); "»Głos«, 1900-1905" (oprac. S.Wojtasiewicz, 1954); "»Przegląd Społeczny«, »Społeczeństwo«, 1906-1910" (oprac.M.Stokowa, 1954); "»Ogniwo«, 1902-1905" (oprac. M.Lipska i R.Loż, 1957); "»Tydzień«, 1893-1906, »Na Ziemi Naszej«, 1909-1911" (oprac. F.Lichodziejewska, A.Radkowska, 1959).

Dr Jadwiga Czachowska
Mgr Władysław Korotaj